

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА
Історичний факультет

Кафедра історії стародавнього світу та середніх віків

Кафедра давньої та нової історії України

ЗАТВЕРДЖУЮ

Заступник декана з науково-педагогічної та
навчальної роботи

« 23 » 12 20 23 року

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Східний сегмент історії України

для студентів

галузь знань	03 Гуманітарні науки
спеціальність	032 Історія та археологія
освітній рівень	другий (магістерський)
освітньо-наукова програма	Сходознавство
вид дисципліни	обов'язкова

Форма навчання	денна
Навчальний рік	2024/2025
Семестр	1
Кількість кредитів ECTS	4
Мова викладання, навчання та оцінювання	українська
Форма заключного контролю	іспит

Викладач: СОКИРКО Олексій Григорович, кандидат історичних наук, доцент, доцент
кафедри давньої та нової історії України

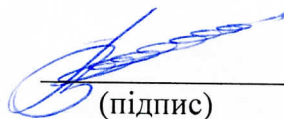
Пролонговано: на 20 ___ /20 ___ н.р. _____ (_____) « _____ » 20 ___ р.
(підпис, ПІБ, дата)

на 20 ___ /20 ___ н.р. _____ (_____) « _____ » 20 ___ р.
(підпис, ПІБ, дата)

Розробник: СОКИРКО Олексій Григорович, кандидат історичних наук, доцент, доцент
кафедри давньої та нової історії України

ЗАТВЕРДЖЕНО

Зав. кафедри давньої та нової історії України

(Віктор КОЛЕСНИК)

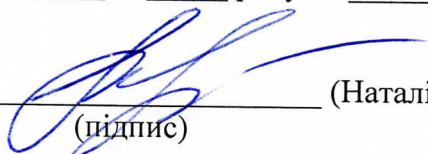
(підпис)

Протокол № 5 від « 21 » 12
2023 р.

Схвалено науково-методичною комісією історичного факультету

Протокол від « 22 » 12 20 23 року № 3

Голова науково-методичної комісії

(Наталія ТЕРЕС)

(підпис)

ВСТУП

1. Мета дисципліни – формування у студентів цілісного системного уявлення про роль східних народів, що в різні історичні епохи проживали на теренах сучасної України; про типологічні й структурно-функціональні особливості кочових племінних об'єднань і держав в контексті їх впливу на інші давні етноси, що проживали на території давньої України; контекст і форми міжкультурного впливу й обміну, що вплинули на історичну долю східних народів і автохтонних етносів давньої та середньовічної України. В результаті навчання у студента має виробитись системний і аналітичний погляд на роль східного сегменту в історії України, його вплив на формування цивілізаційних, державних і етнокультурних складових модерної України.

2. Попередні вимоги до опанування або вибору навчальної дисципліни:

1. *Знати* базові процеси вітчизняної та світової історії.
2. *Вміти* працювати з історичними джерелами з урахуванням специфіки їхнього жанрово-типологічного та регіонального походження.
3. *Володіти методологією* історичної джерелознавчої критики, історичного аналізу й синтезу, встановлення причинно-наслідкових зв'язків.

3. Анотація навчальної дисципліни:

Дисципліна забезпечує знання й розуміння студентами історичних процесів, пов'язаних із міграціями та постійним проживанням східних етносів на теренах сучасної України в різні історичні епохи (від давнини до початку Нового часу), їх роль у формуванні етнокультурної карти, державних утворень регіону та вплив цих етносів і держав на соціо-культурну та політичну історію давньої, середньовічної та ранньомодерної України.

4. Завдання (навчальні цілі): формування компетентностей, пов'язаних із професійним аналізом загальних і регіональних закономірностей історичного розвитку етносів давньої України, роль міграцій зі Сходу та рецепцій східних соціо-культурних і політичних моделей, репрезентованих кочовими та напівосідлими народами Сходу в Україні; знати й вміти критично аналізувати наявні історіографічні концепції ролі східних народів в історії України та Центрально-Східної Європи; використовувати знання з історії та культури кочових народів Сходу в Україні в процесі викладання історичних та інших гуманітарних дисциплін, застосовувати отримані в процесі опанування дисципліни знання на практиці в науковій, громадській, викладацькій, консультаційній та популяризаційній роботі.

5. Результати навчання за дисципліною:

Результат навчання (1. знати; 2. вміти; 3. комунікація; 4. автономність та відповідальність)		Форми (та/або методи і технології) викладання і навчання	Методи оцінювання	Відсоток у підсумковій оцінці з дисципліни
Код	Результат навчання			
1.	<i>Знати</i> специфіку та своєрідність міграційних процесів давнини й середньовіччя в Східній Європі з їх проекцією на території сучасної України; сутність понять «східного» шляху соціо-культурного розвитку етнічних спільнот і держав; форми й характер впливу східних етносів і держав, комунікації та сусідства із іншими етносами України.	Лекція, самостійна робота	Письмовий колоквиум з перевірки результативності самостійної роботи студентів, модульна контрольна робота	36%

2.	<i>Вміти</i> визначати характер і типологію східних етнічних спільнот і держав в Україні на основі аналізу історичних джерел.	Семінар, самостійна робота	Усне опитування; виконання рефератів з пропущених або недостатньо опанованих семінарських тем	12%
3.1.	<i>Комунікація:</i> навички усної презентації студентом результатів критичного аналізу комплексу історичних джерел, що стосуються східних етносів і держав на теренах України.	Семінар	Усне опитування	12%
3.2.	<i>Комунікація:</i> навички письмової презентації студентом результатів опанування ним базових історіографічних концепцій, що стосуються ролі східних народів в історії України.	Тестове екзаменаційне завдання	Іспит	28%
4.	<i>Автономність та відповідальність:</i> довести спроможність самостійно та аргументовано аналізувати проблемні та дискусійні аспекти ролі східних народів в історії України.	Письмова відповідь на проблемно-аналітичне питання у формі творчого екзаменаційного есе	Іспит	12%

6. Співвідношення результатів навчання дисципліни із програмними результатами навчання (необов'язково для вибіркових компонентів, які не входять до дослідницьких спрямувань)

Результати навчання дисципліни (код)	1	2	3.1	3.2	4
Програмні результати навчання (назва)					
ПРН 1. Аналізувати теоретичні та методологічні проблеми сучасної історичної науки, критично оцінювати стан проблеми та результати останніх досліджень.	+				+
ПРН 3. Розробляти й реалізовувати історичні та міждисциплінарні проекти з урахуванням сучасних методологічних підходів.	+	+	+		
ПРН 10. Узагальнювати результати власних наукових досліджень і презентувати їх у доповідях, публікаціях державною та іноземною мовами із дотриманням принципів академічної доброчесності та професійної етики			+	+	+

7. Схема формування оцінки.

7.1 Форми оцінювання студентів:

- семестрове оцінювання:

1. Письмовий колоквиум з перевірки результативності самостійної роботи студентів за проблематикою ЗМ1: РН1 – 10 балів / 6 балів*.

2. Письмовий колоквиум з перевірки результативності самостійної роботи студентів за проблематикою ЗМ2: РН1 – 10 балів / 6 балів.

3. Модульна контрольна робота за тематикою ЗМ1: РН1 – 8 балів / 5 балів.

4. Модульна контрольна робота за тематикою ЗМ2: РН1 – 8 балів / 5 балів.

5. Оцінювання роботи на семінарах за темами ЗМ1: РН2, 3.1 – 12 балів / 7 балів.

6. Оцінювання роботи на семінарах за темами ЗМ2: РН2, 3.1 – 12 балів / 7 балів.

* максимальний бал/ пороговий бал для отримання позитивної оцінки з відповідної форми контролю.

- підсумкове оцінювання: іспит.

7. Виконання тестового екзаменаційного завдання: РН3.2 – 28 балів / 17 балів.

8. Письмова відповідь на проблемно-аналітичне питання у формі творчого екзаменаційного есе: РН4 – 12 балів / 7 балів.

- форма оцінювання – іспит;

- максимальна кількість балів, які може отримати студент – 40 балів.

Оцінюються такі результати навчання студента: навички письмової презентації магістрантом результатів опанування ним базової інформації щодо ролі східних народів в історії України, здатність самостійно та аргументовано аналізувати проблемні та дискусійні аспекти історії східних народів і автохтонних етносів давньої та середньовічної України (РН 3.2; 4);

- форма проведення іспиту – письмова.

Види завдань:

- виконання тестового екзаменаційного завдання: РН3.2 – 28 балів / 17 балів;

- письмова відповідь на проблемно-аналітичне питання у формі творчого екзаменаційного есе: РН4.1 – 12 балів / 7 балів.

Оцінювання відповіді на проблемно-аналітичне питання у формі творчого екзаменаційного есе здійснюється за наступними параметрами:

12 балів – відповідь повна, завершується чіткими аргументованими висновками;

11 балів – відповідь повна, завершується чіткими аргументованими висновками, але містить мовні і стилістичні неточності;

10 балів – відповідь повна, але не всі висновки достатньо чітко сформульовані та аргументовані;

9 балів – відповідь недостатньо повна, не всі висновки достатньо чітко сформульовані та аргументовані;

8 балів – відповідь недостатньо повна, висновки недостатньо чітко сформульовані та аргументовані;

7 балів – відповідь недостатньо повна, висновки недостатньо чітко сформульовані та аргументовані, деякі з них помилкові;

6 балів – відповідь неповна, висновки сформульовані нечітко, деякі з них помилкові;

5 балів – відповідь неповна, висновки сформульовані нечітко, більшість із них помилкові;

4 бали – відповідь неповна, висновки по ній помилкові;

3 бали – відповідь фрагментарна, висновки по ній помилкові;

2 бали – відповідь фрагментарна, висновки по ній відсутні;

1 бал – відповідь відсутня.

- мінімальний пороговий рівень екзаменаційної оцінки, за якої іспит вважається складеним – **24 бали**.

Необхідна умова допуску до іспиту: студент не допускається до складання іспиту, якщо під час семестру набрав **менше ніж 20 балів (критично-розрахунковий мінімум)**. **Рекомендований мінімум допуску до екзамену 36 балів.**

7.2 Організація оцінювання:

Контроль знань студента здійснюється за модульно-рейтинговою системою. Загальну кількість балів студента формують семестрові бали, отримані з усіх тем двох змістових модулів (бали, отримані за виконання письмових колоквиумів з перевірки результативності самостійної роботи студентів, модульних контрольних робіт та за роботу на семінарських заняттях), а також бали, отримані на іспиті.

Зміст курсу поділений на 2 змістових модулі. Кожний змістовий модуль включає в себе лекції, семінари і самостійну роботу студентів та завершується рейтинговим контролем рівня засвоєння знань програмного матеріалу відповідної частини курсу. У змістовий модуль 1 (ЗМ1) входять теми 1-6, у змістовий модуль 2 (ЗМ2) – теми 7-9.

Результати навчальної діяльності студентів оцінюються за 100-бальною шкалою.

Змістовий модуль 1 Східні народи в давній історії України: міграції, культури, держави			Змістовий модуль 2 Східні народи в середньовічній та ранньомодерній історії України			Іспит
30 залікових балів (максимум)			30 залікових балів (максимум)			
Самостійна робота	Семінари	Модульний контроль	Самостійна робота	Семінари	Модульний контроль	
10 (максимум)	12 (максимум)	8 (максимум)	10 (максимум)	12 (максимум)	8 (максимум)	

Предметом самостійної роботи студентів є опрацювання ними як окремих тем курсу, так і деяких розділів тем, а також дисципліни в цілому, підготовка реферативних матеріалів з пропущених або недостатньо опрацьованих семінарських занять, наукових публікацій з важливих проблем даної навчальної дисципліни. Перевірка рівня засвоєння матеріалу самостійно опрацьованих тем чи окремих розділів здійснюється у вигляді написання рефератів (за тематикою пропущених семінарів) та під час проведення тестових письмових колоквиумів з перевірки результативності самостійної роботи студентів по кожному модулю. Тест містить 10 завдань, правильна відповідь на кожне з яких оцінюється в 1 бал. Максимальна кількість балів, яку студент може набрати за кожну самостійну роботу, – 10 балів.

Оцінювання результативності семінарської роботи студента здійснюється за 12-бальною системою в межах кожного модуля на основі середнього рейтингового балу, який виводиться на основі усіх оцінок, отриманих студентом за результатами усної роботи студента на практичних заняттях по кожному модулю. В разі пропуску семінарського заняття студентом або недостатньо результативного опрацювання ним відповідної семінарської проблематики такий студент має відпрацювати зазначену тему і отримати за неї оцінку. Відпрацювання пропущених або недостатньо опанованих тем здійснюється у реферативній формі. Критерії оцінювання реферату з проблематики пропущеного або недостатньо опанованого заняття є аналогічними критеріям оцінювання роботи студента на власне практичних заняттях, а отримані за реферати оцінки відповідно зараховуються при рейтинговому оцінюванні результативності семінарської роботи студентів.

На **семінарах** підлягають оцінці:

- рівень знань та умінь, продемонстрований студентом у відповідях і виступах на семінарських заняттях або викладений у рефераті з тематики пропущеного заняття;
- активність при обговоренні винесених на заняття питань;

- аргументована оригінальність і самостійність мислення, виказана студентом при розробці семінарської проблематики.

Критеріями оцінки роботи студента на семінарах служать:

- рівень опанування студентом методики і практики роботи з історичними джерелами;
- глибина й виснажливість джерелознавчого аналізу документальних матеріалів різних типів на основі застосування критичного, порівняльного, комплексного, системного, проблемно-хронологічного та інших методів опрацювання історичних документів;
- повнота розкриття питання;
- логіка викладення, культура мови;
- аргументована впевненість, вмотивована переконаність при викладі власної точки зору на дискусійні аспекти порушеної семінаром проблематики;
- широта й ґрунтовність використання основної та додаткової літератури (монографій, навчальних посібників, збірників документів, журналів, інших періодичних видань тощо) з тематики семінару;
- достовірність аналітичних міркувань, вміння робити аргументовані й вмотивовані порівняння та обґрунтовані висновки й узагальнення.

Оцінювання роботи студента на семінарі здійснюється за наступними параметрами:

12 балів – відповідь повна, завершується чіткими аргументованими висновками;

11 балів – відповідь повна, завершується чіткими аргументованими висновками, але містить мовні і стилістичні неточності;

10 балів – відповідь повна, але не всі висновки достатньо чітко сформульовані та аргументовані;

9 балів – відповідь недостатньо повна, не всі висновки достатньо чітко сформульовані та аргументовані;

8 балів – відповідь недостатньо повна, висновки недостатньо чітко сформульовані та аргументовані;

7 балів – відповідь недостатньо повна, висновки недостатньо чітко сформульовані та аргументовані, деякі з них помилкові;

6 балів – відповідь неповна, висновки сформульовані нечітко, деякі з них помилкові;

5 балів – відповідь неповна, висновки сформульовані нечітко, більшість із них помилкові;

4 бали – відповідь неповна, висновки по ній помилкові;

3 бали – відповідь фрагментарна, висновки по ній помилкові;

2 бали – відповідь фрагментарна, висновки по ній відсутні;

1 бал – відповідь відсутня.

Усі поточні оцінки, отримані студентами за роботу на семінарах, доводяться до відома студентів наприкінці кожного семінарського заняття.

За результатами роботи студента на семінарах кожного змістового модуля вираховується **середній бал**, який виставляється в якості залікової оцінки з семінарських занять кожного модуля. Якщо середній бал при підрахунку виявиться не цілим числом, його округлення відбувається відповідно до правил математики (наприклад, студент, який має середній бал 9,3 – отримує модульний бал 9; студент який має середній бал 10,5 – отримує модульний бал 11).

По завершенні відповідно Змістового модулю 1 і Змістового модулю 2 проводяться **модульні контрольні роботи (МК)**, зокрема, **Контрольна робота ЗМ1** (друга декада жовтня) і **Контрольна робота ЗМ2** (перша декада грудня).

Участь студентів у контрольних заходах є обов'язковою. МК проводиться у письмовій тестовій формі. Тест містить 8 тестових завдань, правильна відповідь на кожне з яких оцінюється в 1 бал. Максимальна кількість балів, яку студент може набрати за МК, – 8 балів. Студент, який не виконав вимоги по самостійній роботі, не допускається до складання МК і даний модуль йому не зараховується. У випадку відсутності студента з поважних причин відпрацювання та перездачі модульних контрольних робіт здійснюються відповідно до чинних нормативних документів Університету.

Оцінка на іспиті виставляється за результатами роботи студента впродовж усього семестру та за результатами виконання письмової екзаменаційної роботи.

Бали, отримані студентом на іспиті, додаються до балів, набраних студентом за результатами семестрового оцінювання (семінари, самостійна робота, модульні контрольні роботи). Умовою допуску до іспиту є отримання студентом під час семестрового оцінювання не менше ніж 20 балів (**критично-розрахунковий мінімум**). При цьому обов'язковим є успішне складання модульних контрольних робіт. **Рекомендований мінімум** для допуску до екзамену – 36 балів.

При простому розрахунку отримаємо:

	Змістовий модуль 1	Змістовий модуль 2	Іспит	Підсумкова оцінка
Мінімум	18	18	24	60
Максимум	30	30	40	100

7.3 Шкала відповідності оцінок

Відмінно	90-100
Добре	75-89
Задовільно	60-74
Не задовільно	0-59

8. Структура навчальної дисципліни «Східний сегмент в історії України».
Тематичний план лекцій та семінарських занять

№ теми	НАЗВА ТЕМИ	Кількість годин		
		Лекції	Семінари	Самостійна робота

Змістовий модуль 1.

Східні народи в давній історії України: міграції, культури, держави

1.	Вступ	2		9
2.	Давня Україна та східні цивілізації	2	2	9
3.	Державні утворення східних кочовиків на теренах давньої України (кіммерійці, скіфи, сармати)	4		9
	Письмовий колоквиум № 1 з перевірки результативності самостійної роботи студентів за розділом «Східні народи в давній історії України: міграції, культури, держави»		1	
4.	Етнокультурна історія східних кочовиків на теренах давньої України	4	2	10
	Модульний контроль 1		1	
	Загалом з модуля 1	12	6	37

Змістовий модуль 2.

Східні народи в середньовічній та ранньомодерній історії України

5.	Велике переселення народів та східні мігранти на теренах України	2		9
6.	Феномен степових імперій	2		9
	Письмовий колоквиум № 2 з перевірки результативності самостійної роботи студентів за розділом «Східні народи в середньовічній та ранньомодерній історії України»		1	
7.	Україна-Русь та номадичні держави середньовіччя	3	2	9
8.	Тюркські народи в історії України. Кримський ханат	3	2	9
9.	Степовий фронт та його мешканці в історії ранньомодерної України	4		9
	Модульний контроль 2		1	
	Загалом з модуля 2	14	6	45

	Загалом з дисципліни	26	12	82
--	-----------------------------	-----------	-----------	-----------

Загальний обсяг 120 год., в тому числі:

Лекції – 26 год.

Семінари – 12 год.

Самостійна робота – 82 год.

9. Рекомендовані джерела:

Основні:

1. *Бубенок О.* Від Аттіли до Чингіз-хана. Алани і тюркомовні номади Євразії. Біла Церква: Видавець Пшонківський О.В., 2012. 508 с.
2. *Бубенок О.Б.* Хозари в історії Східної Європи. Київ: Інститут сходознавства ім. А.Ю. Кримського НАН України, 2019. 316 с.
3. *Дашкевич Я.* Україна і Схід / Упоряд. Г. Сварник, А. Фелонюк. Львів: Інститут української археології та джерелознавства імені М.С. Грушевського НАН України, 2016. 960 с.
4. *Даймонд Дж.* Зброя, мікроби і харч: Витоки нерівностей між народами / Пер. з англ. К.: Ніка-Центр, 2009. 488 с.
5. Історія цивілізації. Україна / Упоряд. М.Ю. Відейко. Харків: Фоліо, 2020. Том 1. Від кіммерійців до Русі (X ст. до н.е. – IX ст.). 586 с.
6. Нариси з історії освоєння Південної України XV–XVIII ст. / За ред. О. Репана. К.: К.І.С., 2020. 288 с.
7. *Шевченко І.* Україна між Сходом і Заходом. Нариси з історії культури до початку XVIII століття / Пер. з англ. Львів: Інститут Історії Церкви Львівської Богословської Академії, 2001. XIX+250 с.
8. *Hartl K.W.* Empires of the Steppes: A History of the Nomadic Tribes Who Shaped Civilization. London: Bloomsbury Publishing, 2023. 576 p.

Додаткові:

1. *Бунятян К.П., Мурзін В.Ю., Симоненко О.В.* На світанку історії. К.: Альтернативи, 1998. 335 с.
2. *Жданович О.* Воїни степів. Гуни на території України. К.: Темпора, 2017. 76 с.
3. *Головко О.* Торки в історії причорноморських степів (IX–XII ст.) // Східний світ. 1999, № 1-2. С.112-122.
4. *Головко О.* Хазарія і печеніги в процесі становлення державності у слов'ян Східної Європи // Хазарский альманах. К., Харьков, Москва, 2003. Вип.2. С.19-33.
5. *Прицак О.* Половці // Український історик. 1973. № 1-2. С. 112-118.
6. *Mongols, Turks, and Others: Eurasian Nomads and the Sedentary World / Edited by Reuven Amitai and Michal Biran.* Leiden: Brill, 2005. XX+550 p.